

Seminář s názvem

**„Beseda k uměleckému odkazu
Vladislava Vančury“**

konaný v rámci Rozmarného léta 2011

**Soubor příspěvků
připravený ke 120. výročí
narození spisovatele Vladislava Vančury**

Háj ve Slezsku, 24. června 2011

Kolektiv autorů:

Soubor příspěvků připravený ke 120. výročí narození spisovatele Vladislava Vančury

Redakce sborníku:

Ladislav Ludvík

© Občanské sdružení Vladislava Vančury, Háj ve Slezsku, 2011

Vladislav Vančura

1891 - 1942

narozen v Háji ve Slezsku

Kresba Terezy Samkové

Program semináře

1. Zahájení semináře
2. Ukázka z knihy Ludmily Vančurové Dvacet šest krásných let
3. **Hlavní referát**
doc. PhDr. Jiří Urbanec, CSc. – Slezská univerzita Opava
„Vladislav Vančura z dnešního pohledu“
4. *„Obec Háj ve Slezsku – rodiště V. Vančury“* – diaprojekce (2006)
5. Vystoupení účastníků semináře
PhDr. Jaroslava Dvořáková
„V. Vančura aktuální“
– přednesl JUDr. Petr Jaroš, CSc.

Dr. Josef Zlomek
„Film byl Vančurovou velkou láskou“
6. Diskuse a beseda o životě a díle V. V.
Ing. Jaromír Kohlíček, CSc.
„Význam Vančurova odkazu pro dnešek“
7. Oživení besedy vystoupením souboru z Liptovských Sliačů
8. Zakončení Besedy
 - předání pamětních listů a drobných dárků pro referující a hosty
9. Neformální posezení s hosty semináře

Obsah sborníku

1. Jiří Urbanec:
Vladislav Vančura z dnešního pohledu
2. Jaroslava Dvořáková:
Vladislav Vančura aktuální
3. Josef Zlomek:
Film byl Vančurovou velkou láskou
4. Zdeněk Frýbort:
Svět je sestaven ze samých slov. Vladislav Vančura – 120 let od narození
5. Věra Beranová:
Několik vět inspirovaných výročí Vladislava Vančury
6. Ladislav Ludvík:
Jak žije Háj ve Slezsku odkazem svého rodáka
7. Josef Zlomek:
O dobrém rozmaru a kamarádství

Poznámka:

Příspěvky 2 – 7 vyšly tiskem v Haló novinách 24. 6. 2011 v příloze Obrys-Kmen, Týdeníku pro literaturu a kulturu. Příspěvky jsou publikovány se svolením šéfredaktora přílohy.

1. Vladislav Vančura z dnešního pohledu

Je tomu 40 let, kdy se v Hájí konala první větší připomínka slavného rodáka při výročí osmdesáti let od narození. Tehdy přijela do rodné obce i manželka Ludmila Vančurová, milá, sympatická a vlídná paní, zároveň s přítelem Vančurovým, s novinářem a spisovatelem Karlem Novým. K těmto oslavám jsem jako vedoucí Památníku Petra Bezruče v Opavě připravil do tělocvičny hájecké školy výstavu, do níž jsme umístili i některé osobní věci za války zastřeleného spisovatele, a výstavní panely pak putovaly ještě do Opavy, Hlučína a Orlové. V Opavě jsme uspořádali vědeckou konferenci s názvem Vladislav Vančura mezi dramatem a filmem a referáty byly otištěny v knize se stejným názvem. A v Hájí je od těch dob Vančurův pomník, s bystou sochaře Karla Vašuta, kam vždy o výročních narozeninách putují občané a delegace s kyticemi.

Může se vyskytnout námitka, proč takové každoroční slavnosti včetně festivalu Rozmarné léto se konají v Hájí ve Slezsku, vždyť zde rodina s malým nemluvnětem žila jen do jeho dovršeného jednoho roku. Nemohl přece se právě na Opavsku vytvářet jeho charakter, nešlo zde ještě o uvědomělý osobní vývoj, kdežto pak rodina žila v Davli blízko Prahy, takže Vančura se stal typickým člověkem středních Čech a byl úzce spjat i s pražským kulturním prostředím. Koneckonců pak žil ve Zbraslavi, kde zpočátku se věnoval lékařské činnosti, ale zanedlouho zůstal jen psát a ordinovala už pouze jeho žena, s níž se poznal na studiích medicíny (po neúspěšném pokusu vstoupit na Akademii výtvarných umění). A proč Háj – vedle filmařské Ceny Vladislava Vančury, kterou uděluje Český filmový a televizní svaz FITES – uděluje rovněž Cenu Vladislava Vančury, určenou zvláště zasloužilým kulturním osobnostem slezského regionu?

Obec Háj ve Slezsku svou oceňovanou aktivitou není žádná výjimka nebo anomálie. Ani Petr Bezruč, vlastně Vladimír Vašek, nežil jako dítě v rodné Opavě dlouho, do školy začal chodit až v Brně a stal se z něho typický obyvatel Brna, milující navíc vínorodou (jak on říkal „žárnou“) jižní Moravu, a Slezsko v jeho mysli žilo jako vzdálená země (říkal o něm „má surová, teskná zem rodná“). A přece Opava pořádá každoročně multikulturní festival Bezručova Opava a uděluje Cenu Petra Bezruče. Rovněž Bedřich Smetana, v Litomyšli sice narozený, ale po skončení první třídy obecné školy opouštějící s rodiči toto město, nebyl nijak trvale spjat s tímto místem, nicméně pravidelně se zde organizuje operní festival Smetanova Litomyšl. Nechtě tedy Hájí ve Slezsku patří čest a sláva za to, že právě zde se veřejně připomíná velikost Vančurova uměleckého a lidského odkazu.

Jsme-li dnes svědky toho, že literární dění naší společnost nijak výrazně nezajímá, že hlas spisovatelů nepůsobí na poměry v naší zemi, natož aby hýbal politikou, podívejme se o stovku let nazad, jak to bylo v době, kdy vyrůstal, zrál a veřejně působil hájecký rodák Vladislav Vančura. Možná připomenout například Manifest českých spisovatelů z roku 1917, organizovaný Jaroslavem Kvapilem, a v čele všech dalších podpisů stálo jméno Alois Jirásek, spisovatel, který právě za probíhající světové války byl chápán jako mluvčí národního osudu. A tento Manifest pohnul českými poslanci ve vídeňském parlamentu: chtěli podat výraz loajality Habsburkům, což v době, kdy se úspěšně rozbíhala Masarykova aktivita v zahraničí, mohlo být vykládáno jako zrada – nakonec museli poslechnout slovesné tvůrce, kteří měli větší smysl pro skutečnost než někteří tehdejší politici.

Spisovatelé v té době žili velmi úzce spojení se všední realitou a nezůstávali jen u psacího stolu. Mnozí z nich přímo vstupovali do politiky, často na různých ideových pozicích, a hájili svou pravdu. Viktor Dyk byl dokonce senátorem za Národně demokratickou stranu, mladí spisovatelé, narození kolem roku 1900, po hrůzách války, kdy poprvé v historii hynuly miliony lidí, byli podníceni levicovými myšlenkami a organizovali se ve spolku Devětsil, jehož byl Vančura předsedou. Ani katolicky orientovaný spisovatel Jaroslav Durych nebyl konformní a někdy narážel na nepochopení církevní

hierarchie. A Karel Čapek zaostřil svůj pohled na obyčejné „lidičky“, jak říkával, a posléze burcoval Evropu před nebezpečím hitlerismu svým Krakatitem, Válkou s mloky nebo dramatem Bílá nemoc.

Poslechněme vyznání Vančurovo: „Dobří a smělí básníci tvoří ze skutečnosti, jež právě trvá, a přispívají svou silou k tomu, aby se tato skutečnost proměňovala.“ To je vůbec trvalý hnací motiv jeho uměleckého a veřejného působení, ať šlo o prózu, od počátečního Pekaře Jana Marhoul, blízkého typu tzv. proletářské literatury, a velkým obloukem až k závěrečným Obrazům z dějin národa českého, psaným nedlouho před neočekávanou popravou, nebo to bylo působení v oblasti filmové tvorby, kterou chtěl od počátku třicátých let povznést z dosavadního typu komerční zábavy na uměleckou úroveň, jako scenárista, hodnotitel i režisér.

Vančura se nikdy neuzavíral do své osobní situace a projevoval trvalý zájem o dění kolem sebe, též o nové myšlenky ve filologii, jež přicházely z tzv. ruské formální školy a progresivně se realizovaly v Pražském lingvistickém kroužku, kde působili Jan Mukařovský, Roman Jakobson, Vilém Mathesius a jiní. Zde byl počátek nového pojetí výkladu literárního díla, nedívat se jen na to, jak souvisí s psychologii a založením autora, ale poznat mnohavrstevnatou strukturu slovesného textu (odtud pojem „strukkturalismus“, rozšířený později do mnoha zemí světa). Právě z velmi úzkého přátelství s Mukařovským (nemluvě o působení rodinného evangelického prostředí, kde byla v úctě Bible kralická a její slavnostní jazyk) rostl trvalý Vančurův příklon k ozvláštňení literárního jazyka: i polokretén Řeka v knize Pole orná a válečná je traktován Vančurou jako bytost jedinečná a všední otřelou skutečnost přesahující. Mimořádně tvůrčí přístup k jazyku a snaha o aktualizaci jsou charakteristickým přínosem Vančurovým, jenž chtěl podle svých slov „vytrhnout určitý jev z konvence, porušit známé všední vztahy a souvislosti a postavit jej do nového světla“.

Pochopitelně je nám sympatická Vančurova osobní angažovanost, jež za války jej vedla k ilegální činnosti končící smrtí za heydrichiády. Boj za nadosobní ideály je vzdálen současnému literárnímu světu, jenž hledá svou tvář po zklamání ideologiemi. Uvádí se, že žijeme v éře postmodernismu, kdy umělci je vše dovoleno, neexistuje žádná jediná absolutní pravda a všechno je relativní. Nevěřím, že tomu bude tak navždy, možná už se narodili nebo vyrůstají autoři, kteří dosáhnou věhlasu Vančurova, Seifertova nebo Čapkova.

A k závěru připomenu ještě Vančurovu rozsáhlou publicistiku, jeho pochopení nejen pro tehdejší současný život a problémy, ale v rámci uvažování o smyslu spisovatelovy práce i jeho zcela nové chápání tvůrčí úlohy samotného čtenáře. Je pravda, že text, grafické znaky písmen v zavřené knize na regálu, povídka nebo román jsou vlastně mrtvé, pokud je nezačne čtenář ve své mysli dotvářet podle své osobní zkušenosti a svých zážitků, jež promítá do autorova napsaného díla. Po druhé světové válce byla založena v Německu nová univerzita v Kostnici, na břehu Bodamského jezera, kde byl upálen Mistr Jan Hus. Tam vznikla tzv. Kostnická škola recepční estetiky, jež zkoumá proces čtení, čtenářovu úlohu při skutečném dotváření literárního díla. Ale Vančura to dovedl vyjádřit ještě dříve než vědci v Kostnici, vždyť o tom napsal: „Umělecké dílo žije četbou. Toužení čtoucího chlapce, jeho cit, jeho mysl a krátce celá jeho bytost poskytuje křídla autorům a duch těch autorů je opět jako nějaký živý vítr, o nějž se to křídlo opírá.“

Pokloňme se tedy památce Vančurově při 120. výročí jeho narození jako osobnosti hluboce lidské, občansky angažované a zároveň jako všestrannému umělci, jehož podněty můžeme stále rozvíjet.

Autor: JIŘÍ URBANEC

Poznámky:

1. *Všechny citáty převzaty z edice Řád nové tvorby, Praha 1972.*
2. *Předneseno na semináři s názvem „Beseda k uměleckému odkazu Vl. Vančury“, Háj ve Slezsku 24/6 2011.*

2. Vladislav Vančura aktuální

Heydrich dával „české verbeži“ jen pět šancí: poněmčít, přesídlit do říše, postavit ke zdi, vysídlit do prostoru kolem Ledového moře, sterilizovat. Nepohodlná byla především česká inteligence. Frankův plán úplné germanizace Českomoravského prostoru pak stvrdil Hitler.

V pondělí 1. června 1942 němečtí fašisté popravili na kobyliské stělnici předního českého spisovatele a kulturního pracovníka Vladislava Vančuru, rodáka z Háje ve Slezsku. Jeho zastřelení bylo součástí mohutné persekucní vlny, jež – už po několikáté – postihla český národ v důsledku fašistické okupace a existence tzv. Protektorátu Čechy a Morava. Po příchodu Reinharda Heydricha do Prahy, který zde nastoupil 27. září 1941 svůj úřad, vyhlásil ihned stanné právo a systematicky pracoval na likvidaci českého národa.

Vančura v této době vyniká – ve srovnání s Heydricem, který je přímo zosobněním negativních, protičeskoslovenských sil – celým svým předchozím životem, tvůrčím úsilím a charakterem jako představitel nejlepších humanistických tendencí, jež česká kultura v první polovině 20. století vytvořila.

V roce 1936 napsal Vančura (v Mladé kultuře č. 1 v úvaze Kontext) slova výstižná a platná pro současnost: *„Jsme svědky pokořujícího dějepisu a vývoj se před našima očima obrací proti logickému směru.“*

Je obecně známa Vančurova úcta k mateřtině, je znám jeho trvalý zájem o slovesnou kulturu a jazykovědnou a literární teorii, již u nás pěstovali členové Pražského lingvistického kroužku. Ale respektování slova, slovesného tvaru mu nebránilo, aby se zejména od třicátých let zaměřoval k přesnějšímu poznání soudobé společnosti, k poznání, které dodnes neztratilo svou aktuálnost: *„Vyznavačům dnešního pojetí demokracie schází již možnost rozlišovati mezi vývojem a zvratem a jejich fanatismus jde tak daleko, že házejí do jednoho pytle fašismus s komunismem – nerozeznávají ani kladný, ani záporný soud.“* (Haló noviny, 12. 5. 1935.)

Vančura byl úzce spjat se vznikem i koncepcí Devětsilu, uměleckého sdružení mladé socialistické generace, založeného v říjnu 1920; stává se jeho prvním předsedou a koncipuje i program základní orientace a východiska nového proletářského umění.

V roce 1921 je Vančura promován na doktora všeobecného lékařství, uzavírá sňatek s MUDr. Ludmilou Tuhou a společně otevírají lékařskou praxi na Zbraslavi. Téhož roku píše Vančura spolu s F. C. Weiskopferem předmluvu k básnické prvotině Jaroslava Seiferta Město v slzách. V předmluvě jsou uvedena tato programová slova: *„Báseň není zjevení, ale dílo těžké a nevelké jako dělnická práce. Revoluce prostupuje svět, řád nové tvorby vzchází.“* V Tvorbě z 1. 1. 1926 polemicky kritizuje skutečnost, že *„v komunistické straně dělnictví, odbornost a styl neplatí nic, právě tak jako jinde. Všechny ohavnosti demokracie (diletantismus, diskuse, volby, sněmování atd. nalezly místo uvnitř partaje, jejíž povinností je nebyti partají, jejíž povinností je plán o realizaci nového pracovního systému, vědecká kritika a organizace moci“*. Proto Vančura podepsal prohlášení sedmi proti nastupujícímu Gottwaldovu vedení; to pak tyto signatáře vzápětí vyloučilo.

V anketě o postavení inteligence v časopise Levá fronta, sdružujícím mimostranickou levicovou inteligenci, zaměřenou důsledně protikapitalisticky, Vančura v r. 1931 napsal: *„Pracující inteligence patří do Komunistické strany. Domníváme se, že hnutí se dopouští chyby, když rozlišuje mezi prací.“*

Od poloviny třicátých let je Vančura veřejně činný v Družstevní práci. V dubnu 1936 je pozván na VII. sjezd KSČ; sjezdu posílá pozdravný telegram a dopis. Téhož roku se stává prvním předsedou Československé filmové společnosti, o jejíž vznik se rozhodující měrou zasloužil.

Výsledkem Vančurovy spolupráce s významnými historiky, kdy umělecká iniciativa i vlastní autorství bylo Vančurovo, se stalo dílo *Obrazy z dějin národa českého* (třetí díl zůstal nedokončen a vyšel až roku 1948).

Prostřednictvím svého přítele Ing. Lubomíra Linharta hlásil se Vančura už na podzim 1939 k ilegální stranické práci. Výzvy představitelů okupantské moci, aby s nimi Vančura spolupracoval při natáčení filmu o Bedřichu Smetanovi, nechává bez odpovědi; rovněž nereaguje na pozvání adresované mu jménem říšského ministra osvěty a propagandy Josefa Goebbelse, aby se roku 1940 zúčastnil cesty do Německa a Holandska. Zato se účastní práce v Národně revolučním výboru inteligence. Na Zbraslavi se setkává – z podnětu Františka Hřivny, správce tamější galerie, s Bedřichem Václavkem.

Na jaře 1942 existovala mezi inteligencí široká síť národně revolučních výborů. Jejich práci do značné míry řídil Julius Fučík za spolupráce Jaroslava Klecana a Jana Ziky. Důležitou úlohu hrál historik umění Pavel Kropáček (udržoval až do svého zatčení 30. 4. 1942 kontakt s Vančurou), mezi divadelníky Božena Půlpánová, mezi filmaři Ing. Lubomír Linhart, mezi lékaři MUDr. Miloš Nedvěd a MUDr. Zdeněk Štich. Ilegální činnosti se účastnilo mnoho intelektuálů z řad nečlenů strany, např. profesor ČTUV v Praze Viktor Felber (popraven v týž den jako Vladislav Vančura).

Dne 12. 5. 1942 v 5 hod. ráno byl Vladislav Vančura ve svém zbraslavském bytě zatčen a odvezen do vězení na Pankráci. Část věcí mu gestapo zabavilo, část spisovatelových rukopisů se podařilo manželce a přátelům zachovat, resp. ukrýt.

Čtvrtý den po Vančurově zatčení doručila pošta Ludmile Vančurové manželův dopis. *„Byl napsán hned první den ve vězení, před výslechem, a zřejmě na příkaz gestapa. Nebylo v něm zoufale nic, bylo hrozné čist slova – daří se mi celkem dobře, myslím na Vás. A adresa: Vězeň Vladislav Vančura...“* (Ludmila Vančurová, *Dvacet šest krásných let*, Čs. spisovatel, 1974, str. 156.)

Julius Fučík v Reportáži psané na oprátce evokuje momenty z doby těsně po atentátu na Heydricha: *„Večer co večer slyšíš dole na chodbě vyvolávání jmen. Padesát, sto, dvě stě lidí, které za chvíli naloží spoutané do nákladních aut jako jatečný dobytek a odvezou do Kobylis k hromadným popravám... Vracím se pozdě večer od výslechu. Dole u zdi stojí Vladislav Vančura s malým ranečkem svých věcí u nohou. Víím dobře, co to znamená. I on to ví. Tiskneme si ruce. Ještě ho vidím shora z chodby, jak tam stojí s hlavou mírně skloněnou a pohledem dalekým, dalekým přes celý život. Za půl hodiny vyvolali jeho jméno...“* Dne 1. června 1942 v 18 hodin 45 minut byl Vladislav Vančura popraven.

Ivan Olbracht 25. 10. 1945 uvádí: *„Umíral tak, jak žil: hrdě, sebevědomě, s odporem ke každému kličkování nebo kompromisu, s nenávistí ke všemu podlému a nečistému. Umíral jako Vladislav Vančura. Dvacet dní ho trýznili, a přicházejí do cely, zbitý na zádech i šlapadlech provazy, odmítal říci spoluvězňům jediné slovo o svém utrpení. Německá bestie z něho nevymlátila ani slovo. Nelze si to u Vladislava Vančury představit ani jinak; poslední jeho známá slova jsou ta, která pronesl ke svému spoluvězni Karlu Strnadovi: ‘Vyříd’ mé ženě, že jsem zůstal statečný až do konce.’ Kdo básníka znal, nikdy o tom nemohl zapochybovat. Největší český spisovatel je mrtev. Zemřel proto, že byl nejvýznamnější z nás. V něm měl být zasažen celý český národ. Stejně jako v Lidicích. Okupanti chtěli Čechy naplnit hrůzou, úzkostí a s nimi otročským duchem, který už nikdy nedovolí svobodně vydechnouti, nebo dokonce se vzepřít pánově vůli. Ale dosáhli i v Lidicích, i vraždou Vladislava Vančury, výsledku právě opačného.“*

Vzpomínku na Vladislava Vančuru uzavírám varováním prezidenta Československé republiky Dr. Edvarda Beneše z prosince 1945:

„Přijde brzo chvíle, kdy tito viníci se budou sami před sebou a před světem očišťovat z toho, co v těchto letech napáchali. A budou tomu sami věřit, až ty nové lži budou přednášet... Že začnou, o tom budete přesvědčeni. A konečně přijdou opět, aby od očišťování přešli k útoku. Bude to nová reakce, která opět spojí útok na pokrok sociální s útokem na naši svobodu, národní a lidskou. Buďte na tento útok připraveni a mějte svá fakta, své záznamy, své vzpomínky pohotově, neboť nikde se tolik nezapomíná, jako právě v politice...“

Servilnost mnoha českých politiků, nepoučených z dějin vlastního národa, servilnost především vůči velkým sousedům, určuje nesporně především českou politickou scénu, která – přes tragické zkušenosti – jen umocňuje chyby minulosti svými novými nekvalifikovanými rozhodnutími.

(Kulturní slavnost Rozmarné léto, Háj ve Slezsku, 24. - 25. června 2011)

Autorka: JAROSLAVA DVOŘÁKOVÁ

Z průběhu semináře – sál obecního úřadu Háj ve Slezsku 24/6 2011

3. Film byl Vančurovou velkou láskou

Pekař Jan Marhoul, Pole orná a válečná, Rozmarné léto, Markéta Lazarová, Kubula a Kuba Kubikula... O těchto dílech bylo na setkáních a slavnostech Rozmarném létě v rodišti Vladislava Vančury – Háji ve Slezsku, mnohokrát hovořeno, byly recitovány ukázky. Bylo připomenuto, že kníže českého jazyka, jak je Vančura po právu nazýván, byl také dramatikem, literárním, divadelním a výtvarným kritikem, členem legendárního Devětsilu... Méně se ví o Vladislavu Vančurovi jako o filmovém scénáristovi, režisérovi a vůbec o jeho vlivu na český meziválečný film.

„Film byl Vančurovou velkou láskou“, píše v pamětech jeho žena Ludmila. Rád chodil do kina, ale s úrovní filmů 30. let příliš spokojen nebyl. Dlouho však trvalo, než se odhodlal vstoupit do filmové tvorby. Ale hned první film – Před maturitou – byl úspěšný. Nabídka přišla z AB filmu, Vančura napsal námět i libreto a výrazně zasáhl také do práce režiséra Innemanna. Hlavní roli profesora Kleče vytvořil vynikající Jindřich Plachta.

Po tomto úspěchu následovalo drama Na sluneční straně. Vedle Vančury psal scénář také Vítězslav Nezval a Miroslav Disman. Vzдор očekávání film větší ohlas neměl. Nebylo to proto, že by byl špatný scénář či režie, ale snad působil příliš moralisticky a také herecké obsazení nebylo dobré.

Vančura byl zklamán a na nějakou dobu přestal s filmem spolupracovat. Ale pilně pracoval na scénáři díla, které pro sebe nazval Lhář-Prášil, z něhož nakonec vznikl Konec starých časů.

„Vladislav Vančura byl přesvědčen, že námět je šťastný, že by z něho mohl vzniknout dobrý a úspěšný film. Ale filmaři své rozhodnutí stále oddalovali. Nakonec Olbracht napsal námět z Podkarpatské Rusi – Marijka nevěrnice – na které Vladislav spolupracoval a Konec starých časů byl definitivně odložen“, píše Ludmila Vančurová.

Vančura Konec starých časů pak přepracoval na román, který vyšel v roce 1934. Film podle tohoto románu vznikl mnohem později, a jak se ukázalo, Vančura předvídal správně; byl jak odbornou kritikou, tak diváky přijat velmi kladně.

Málo se ví o Vančurově snímku Burza práce, ten si napsal, režíroval zcela sám.

Podílel se i na tvorbě filmu Naši furianti, který se občas ještě dnes objeví v televizních filmech Pro pamětníky.

Vančura stál u zrodu Československé filmové společnosti, která měla zlepšit úroveň našeho filmu a výběr filmů dovážných ze zahraničí. V této společnosti působil nějaký čas jako předseda.

Pak ještě jednou mohl zasáhnout do filmové tvorby. Někdy kolem roku 1940 dostal nabídku protektorátního komisaře pro film, aby napsal scénář a ujal se režie díla o Bedřichu Smetanovi. V té době však film už nechtěl dělat, spolupráci s okupanty odmítl.

Že díla Vladislava Vančury přímo vybízela ke zfilmování, dosvědčují Útěk do Budína, Markéta Lazarová, Josefína i další, natočené dlouho po jeho smrti.

V pozůstalosti zůstala řada filmových námětů, dva úplné scénáře nerealizovaných filmů, veselá filmová povídka Gilotina, parodie na filmový scénář i režijní záměr. Byly v ní také desítky posudků filmových děl, kritiky a další materiály, týkající se filmu.

Česká kultura tak ztratila nejen vynikajícího spisovatele, ale jak se ukazuje, také nadějněho filmového scénáristu, režiséra i kritika.

Autor: JOSEF ZLOMEK

4. Svět je sestaven ze samých slov

Vladislav Vančura – 120 let od narození

V druhé polovině devatenáctého století a v první polovině století dvacátého se literatura zmocnila společenského diskursu, stala se jeho majitelkou. Ve světě, kde se ustavily a hlásily se o slovo společenské třídy, ochotné bojovat za svá práva, nabyla literatura zcela jiného významu, než jaký měla po staletí: spolu s výtvarným uměním vstupuje na trh, musí si sama zajistit existenci, uvědomuje si, že jedinou možností, jak toho dosáhnout, je nárůst její společenské role, a zároveň, že jediným nástrojem, jak realitu světa roztřídit, aby byla poznatelná a ona sama se stala možností její poznatelnosti, je jazyk, který realitu absorbuje a činí ji pojmenovatelnou. Spisovatel tím, že jej zná a ovládá, svět nejenom uchovává, ale také utváří a mění jeho podobu. Jazyk si de Saussurem, Wittgensteinem a dalšími začne vytvářet svou vlastní filosofii, která tomu, kdo jej používá, objasňuje, čeho je schopen a čeho schopen není. S tím souvisí nové literární směry, naturalismus, poetismus, surrealismus a futurismus, jazyk vchází do souvislosti s uměním výtvarným, expresionismem, kubismem, fauvismem a dalšími směry. Pokouší se úporně převzít do své péče člověka a svět, v němž žije. Trh, který literatuře a umění nabídl samostatnost, zároveň s ní však nutí umění a literaturu být zbožím, i kdyby kvůli tomu uměním a literaturou být přestaly.

V eseji Spisovatelé a ti, co píší, francouzský sémiolog Roland Barthes tyto dva způsoby pojetí literárních textů od sebe zásadně odlišuje: »Spisovatel má svou roli, a tu naplňuje, zatímco ten, kdo píše, provozuje prostě jednu z možných činností. (...) Činnost spisovatele se týká dvou typů norem: norem technických (kompozice, žánru, stylu), a norem řemeslných (dovednosti, důslednosti, snahy o dokonalost). Paradox je v tom, že jazyk, spisovatelův materiál, má svůj finální cíl v sobě samém, literatura je činnost svou podstatou tautologická, jako je tomu u některých kybernetických přístrojů, zkonstruovaných jen kvůli nim samotným (například Ashbyho homeostat): spisovatel je ten, kdo radikální proč světa absorbuje do jak psát. A zázrak, dá-li se to tak říci, je v tom, že tato narcistní aktivita neustále, po staletí, co existuje literatura, klade otázky světu: tím, že se spisovatel uzavře do jak psát, setká se znovu s problémem, jakým je proč světa, jaký je smysl věcí. Zkrátka, právě v okamžiku, kdy se činnost spisovatele stává sama sobě cílem, nabývá naopak role zprostředkovatelské, a v tomto nikdy nekončícím klamu se spisovatel znovu setkává se světem, světem ostatně podivným, protože literatura jej zobrazuje jako otázku a nikdy s konečnou platností jako odpověď.«

Jazyk se pro spisovatele stává nejen prostředkem, ale i objektem, jakým je mu svět.

Barthesovy věty, psané v roce 1964, se týkají, jako málokterého jiného, díla Vladislava Vančury. Vančura si spolu s dalšími evropskými spisovateli své doby (Prévostem, Joycem atd.) uvědomil, že jedinou možností, jak roztřídit realitu světa, aby byla poznatelná a bylo možno ji pojmenovat, je nepovažovat jazyk pouze za pouhý prostředek sdělení, nýbrž za materii, která svět absorbuje a uchovává, a spisovatele tudíž za toho, kdo svou podobu jazyka svět nejen uchovává, ale i utváří a mění.

Narodil se 23. června 1891 v Háji u Ostravy, v kraji, kde řeč svým soužitím s jazyky jinými, polštinou a němčinou, nabývá expresivity, která ji posunuje k osobitému jazyku.

Svou prvotinu, Amazonský proud, vydal jako dvaatřicetiletý v roce 1923. Příběh dvou chlapců, které mladistvý neklid vyžene do světa, končí větami: »Vyšli z Pisy, pracovali na vinicích, v přístavech, na stavbách silnic, drah a tunelů, demonstrovali, vedli stávký a včas potřeby stříleli na fašisty. Za deset let se vrátili do Cholína. Tehdy František Mestek byl cholínským policajtem a ve třiceti osmi letech onemocněl nemocí tabes.« Výběrem podstatných faktů existence textu usiluje, podle vlastních

autorových slov, o »tvar pevný a nepomíjivý jako při početném řešení«, ve shodě s obdobnými rysy projevujícími se ve výtvarném umění.

Dílo následující, Dlouhý, Široký a Bystrozraký, svým nezvyklým a sukovitým jazykem zaskočilo nejen čtenáře, ale i kritiku.

Dokonalým splynutím světa lidské práce s jazykem, který je mu adekvátní, je Pekař Jan Marhoul, příběh »čistého člověka v nečistém světě«. Jan Marhoul je »ideální proletář«; pro dluhy přijde o majetek, pracuje v pekárně, která mu patřila, a skončí v naprosté bídě. Obraz kapitalismu degradujícího lidské hodnoty není čtenáři předložen coby proces poznání, ale pouze jako jeho výsledek: »Život plyne, věci se dějí, události se přiházejí, překvapující i zázračné. Jejich místa v úhrnnosti dějů dostalo se jim již při jejich zrodu, poněvadž poznání i řád života, rození nového, byly vloženy v srdce básníka. Výklad světového dění udál se před napsaným slovem. Bylo by zbytečné zdržovat se příčinným výkladem a řetězci popisů, jež vpravdě beztoho nic nepovědí. Prosté tvrzení, výsledek mnohotvaré skutečnosti, je krajně reálné a vytváří klad«, vysvětluje svůj způsob psaní autor.

Válkou coby nehynoucí podobou světa se zabývá v roce 1925 vydaný román Pole orná a válečná. Dvě sociálně protikladné, leč degradací lidských kvalit totožné skupiny, čeleď na Ouhrově, statku v českém Povltaví, a majitel statku Danowitz a jeho dva synové, jeden hýřivý po otci a druhý zmatený a nejistý ve světě, který nechápe, pojme do své smrtící náruče první světová válka. Spolu s nimi celým textem coby doklad ztráty smyslu světa prochází soudnost postrádající čeledín Řeka, z něhož se poté, co přišel o podobu i o jméno, stane Neznámý voják, symbol obětí války. Postavy i autora text nechává srůst v jeden kompaktní celek společným jazykem.

Tento způsob psaní zůstane Vančurovi vlastní až do románu Útěk do Budína, prvního dílu zamýšlené, ale nedokončené románové trilogie Koně a vůz. Tam už si Vančura hledal historicky zakotvené postavy, odpovídající jeho robustnímu jazyku, a vzdává se rovněž koncepce textu coby dokladu předchozího poznání. Götz v Tvorbě tehdy napsal, že Vančura má »vrozený sklon popudit proti sobě přízeň čtenářovu«, protože »nedovede zmelodizovat životní fakty v laskavé fabuli«.

Tento »nedostatek« se Vančura pokusil napravit v Markétě Lazarové, kterou vydal v roce 1931, a především v Konci starých časů, vydaném v roce 1934. O tomto románu, jehož hrdinou je kníže Megalrogov, údajný šlechtic vypuzený revolucí ze své vlasti, parazitující svými tlachy a sebevědomím na okouzlených obyvatelích Kratochvíle, O. Kriegl v časopise Blok napsal, že Vančura v něm »předjal se zvláštní citlivostí nástup místní specifické odrůdy zabráněného fašismu, řízené demokracie agrární a grófovské, a snažil se s ním vyrovnat jako se skutečností«. Román je podle něho »ano vyslovené životu žitému a chlapskému, jehož zřídlo nalezl v samých počátcích svého rodného měšťanstva, které si v Konci starých časů doložil a opřel o základnu organizovaného feudálního světa měšťanského. V tomto ohledu s ním souhlasil i Bedřich Václavek. Roman Jakobson se domníval, že román kolísá na hranicích fikce a skutečnosti, čehož je dosaženo tím, že zde existují dva fiktivní světy, svět feudálů a svět válečných zbohatlíků, tváří se oba jako pravdivé«. Megalrogov a majitel Kratochvíle by měli být jedna a táž společenská hodnota, rozdělená na dvě části narativní - na část někdejší, a na část aktuální.

Tak či onak, zřejmě je, že Vančura si hledá pro svůj robustní jazyk stejně narativně robustní postavu, schopnou s tímto jazykem spolužít a neopouštět přitom Vančurovi vlastní narativní prostor.

Významným krokem v tomto směru je Vančurův román nejúspěšnější a nejznámější, Markéta Lazarová. Vančura si tu dokázal v historicky přesně nevymezené realitě najít narativně robustní lidský typ, Mikoláše, jehož krutost a rvavost je ozřejmována cudností a dívčí křehkostí panenské Markéty Lazarové. Narativní typ, jaký našel v Mikolášovi, Vančura už neopustí.

F. X. Šalda o tom napsal v Tvorbě: »Jeho umění je tektonické, ne dekorační. (...) Pomíjí úplně psychologii, je epik, ne romanopisec. Postavil z bláta, čeho by ostatní nepostavili z žuly«. To, z čeho Vančura staví, je jazyk a jeho víra v něj je naprostá: »Stává se, že vidíte mřížkování kritického řešeta na tváři blázna a shledávající, že jeho nos je příliš veliký a že jedna jeho vlastnost přečnívá jako

střecha, přece se nesmějete. Snad jste byl rozveselen při četbě jeho příběhů, ale teď mimo román je váš kašpárek obstarožní chlapík – jeho deformovanost je nesnesitelná».

Jistota zásadní role literatury v životě těch, kdo mluví jazykem, jímž je psána, vedla Vančuru nakonec k přerušení práce na románovém cyklu Koně a vůz, aby mohl své tvůrčí úsilí, společně s historiky, věnovat Obrazům z dějin národa českého, dílu dokládajícímu jeho pojetí společenské role literatury i vztah k národu mluvícímu jazykem, kterým píše své texty.

Částí Vančurova díla jsou i texty divadelní. Po nepublikované dramatické prvotině Latinští klasikové, časopis Šibeničky v roce 1920 otiskl hru Několikerá zasnoubení a v časopise Cesta se v téže roce objevila Satirská komedie.

První Vančurovou hrou, která se objevila na jevišti, je Učitel a žák, z roku 1927, po ní následovala Nemocná dívka.

Vančura tyto své práce nevnímal jako texty, ale jako představení: »Povaha dramatu jest v básnické akci, a co více, v básnické akci hromadné. Divadlo jest kolektivní básnictví a řeč této skladby, na níž jsou zúčastněni tak mnozí i po dělnicku, nemůže být jiná než styl. Jest nutno organizovat dění, slovo a prostor. Tento dramatický úkol básníkův je i úkolem herců i úkolem stavitelů scény, a jenom trojí dokonalost je drama«.

Avantgardní podoba her vedla k různým interpretacím. »V prostoru několika metrů postavil člověka. Celého. Podivného. Nesmírně složitého a překvapujícího tím nedozírným světem myšlenek a citů, které tvář bližního prozradit nedovede«, píše Julius Fučík v Tvorbě, zatímco F. X. Šalda má ke hře výhrady: »Nerozumím dobře poměru mezi učitelem a žákem. Čemu učí básník Jana? Co vyčítá Jan z jeho knih? V této neurčitosti je vada. (...) Byla to tedy hra o iluzi a deziluzi? Pak to bylo přes ono originální pojetí nenové a odkazovalo by to k epigonskému romantismu, k létům devadesátým«.

Alchymista, hra uložená do doby Rudolfa II., je založena na distanci mezi renesančně nespoutaným pojetím života italského hvězdáře a alchymisty a nábožensky spoutaným způsobem života v barokních Čechách.

Vančura psal i filmové scénáře (scénář Jezera Ukerewe přepracoval v divadelní hru), sám režíroval (Marijka nevěrnice). Některé jeho scénáře (Nenapravitelný Tommy a Plán filmové hry, již možno nazvat Výstřel) nebyly realizovány. Strukturní blízkost Vančurových próz s tím, na čem je postaven filmový žánr, dokazují pozdější nadmíru úspěšné filmové adaptace jeho knih, jako Markéta Lazarová či Konec starých časů.

»Po spisovateli můžeme chtít,« píše dále ve zmíněném eseji Roland Barthes, »zodpovědnost, ale i zde je třeba se dohodnout na tom, oč tu vlastně jde: aby byl zodpovědný za své postoje, to je samozřejmost, aby na sebe více či méně inteligentně bral ideologické implikace svého díla, to je rovněž záležitost podružná. Pro spisovatele tou pravou zodpovědností je provozovat literaturu jako nikdy plně nerealizovatelnou angažovanost, něco jako Mojžíšův pohled na Zaslíbenou zemi reality (taková je například angažovanost Kafkova)«.

Vančura je svou zakotveností v konkrétním jazyku, jež je zakotvením v konkrétní realitě, Kafkovým protikladem (dalo by se ovšem říci, že Kafka promlouvá jazykem české reality, i když používá německých slov a vět) a konkrétní je i jeho angažovanost. Pohled na zemi zaslíbenou můžeme hledat nejspíše v jeho proslulé větě: »Nová, nová je hvězda komunismu a mimo ni není modernosti.«

Poznání, jak se sám vyslovil, předchází spisovatelské činnosti a je jejím předpokladem. Vančurova zodpovědnost je uložena v jazyku, který si vytvořil, a v tom, k čemu jej používá. Je to jazyk básnický, tedy převážně metaforický (Jakobson: »Rozvíjení promluvy může probíhat po dvou sémantických liniích: jedno téma se spíná s druhým buď podobností, nebo soumezností.«) Podobnost je linie metaforická, soumeznost metonymická. Předpokladem metafory je co možná nejhlubší poznání toho, čeho se metafora týká: čím výraznější a překvapivější má být metafora, tím hlubší musí být znalost věci. Důsledné používání metafory, které Vančurovu prózu často mění v poezii (Hrdelní pře: »Úděsná

křídla epileptiků a hvězdičko epileptiků! Moje krev se zastavovala a můj chřtán chroptěl a sípal jako kačer, zvedaje krupičky hlenu a zpěněnou slinu. Ó, bezvědomí, krácející po toporných nohách, bezvědomí, v němž přihořívá děsná myšlenka. Ó, nevěrné ruce a vracející se hodinko smrti! Viděl jsem, jak lučištník zvolna popouští tětivu; pannino náručí se otvíralo, vzpřimujíc oblouky spanilých loktů.«) je dokladem poznání předcházejícího a doprovázejícího psaní. Potvrzuje to v Kapitolách z české poetiky Mukařovský: »Vančura totiž chce najít slova, která by buď svou povahou, nebo svým sestavením v text vnucovala čtenáři právě hodnotící vztah k věcem jimi označovaným.«

Vančurova metafora je vzdálena ornamentalismu, je tím živější, čím je osobitější: zdrojem metafory je řeč, a nemůže to být řeč jiná než konkrétní, a teprve z ní může přejít do jazyka. Zdrojem Vančurových osobitých metafor a jeho obrazného jazyka vůbec je čeština, a čeština coby jazyk nesvětový je bohužel zároveň příčinou toho, že se Vančurovi ve světové literatuře nedostalo místa, jaké by mu mělo právem náležet. Překladatel by musil s jazykem, do něhož překládá, učinit to, co Vančura, když psal, to znamená nejenom najít ekvivalenty Vančurových výrazů, ale především ekvivalenty toho, čím se čeština odlišuje od všech ostatních jazyků, což by v podstatě znamenalo napsat nový text Vančurovým textem inspirovaný.

Jednu, v každém případě aspoň hypotetickou příležitost k tomu, aby ve světovou známost vešlo, Vančurovo dílo mělo. Milan Kundera, znalec a obdivovatel Vančurova díla, vydal v šedesátých letech knihu Umění románu. Nezabývá se v ní nikým jiným než Vančurou a jeho jedinečností. Týž Milan Kundera vydal ve Francii, kam emigroval, v osmdesátých letech knihu s tímž názvem, v které o Vančurovi nepadne (až na poznámku pod čarou) jedno jediné slovo. Píše v ní o těch, které definuje coby evropské autory, spisovatelích francouzských, německých a jiných, Čechy však zůstaly stranou.

Vydat knihu o evropských slavných jménech a opomenout jméno toho, jemuž před nemnoha lety věnoval knihu stejně nazvanou, má být snad odvoláním toho, co před lety vyznával? Obával se snad, že by Vančurovým jménem zpochybnil svou nynější pověst? Mezitím ovšem zpochybnil sebe sama, svou fámou důsledného znalce světové literatury a jejího originálního interpreta: odstup od předchozích názorů a postojů je třeba vysvětlit a zdůvodnit, jinak může být považován za úslušnou přízpusobivost novým okolnostem.

Vančura ve svých textech vychází z řeči, její okamžité podoby, a zároveň jí tuto okamžitou, prchavou platnost odnímá a obdařuje ji trvalou platností jazyka. Vančura sám říká: »Úkolem slovesného umění je tvořit slovesné hodnoty; k tomu užívá se jazyka spisovného, při němž je úloha záměrnosti na výsost zvětšena. Tak vzniká básnická řeč a tento jazyk krásné literatury nelze zaměňovat s jazykem sdělovacím. (...) Deformace je nevyhnutelným prostředkem každé umělecké práce. Jsem o tom přesvědčen, a proto záměrně porušuji slovosled, větnou skladbu a systém jazykových konvencí, kdykoliv si těchto změn (jež nejsou bez zákonitosti) vyžaduje slovesná výraznost, tj. rytmus, znění, přízvuk, pohnutí citové, novost či sešlost výrazu a konečně jeho obsah.«

Koncepce jazykové reality, jež vytváří umělecký text, je obdobná koncepci moderního umění, především kubismu, který rovněž přesunuje části reality tak, aby vytvořily nový, nově o realitě vypovídající tvar.

Expresivnost Vančurova jazyka dokáže s textem provést to, co expresionismus umí provést s barevností zobrazované skutečnosti. Do takto rozlehlého uměleckého kontextu se tehdy opovážil vkročit jen málokterý spisovatel. Důslednost, s jakou Vančura tak učinil, a originalnost, s jakou se v tomto prostoru pohyboval, jsou výjimečné a zasloužily by si jiného tvůrčího a interpretačního kontextu než je ten, v jakém se dnes nacházíme.

Literatura je buď dialog mezi jednotlivými texty, nebo žádná není, jako neexistuje společnost, nevedou-li mezi sebou dialog jednotlivé společenské skupiny i jednotlivci. Texty, uzavřené do knih, které nemají jiným knihám co říci, jsou jako komunita osob, jež oněměly. Literatura, to nejsou knihy, ale jejich role vykonávaná ve společnosti a pro společnost.

Texty, které jsou čteny a přečteny, aby byly zapomenuty a četly se jiné, literaturu nevytvářejí, jsou pouze zbožím na konzumním trhu. Trh si žádá co nejvíc zboží, co nejvíc knih na trhu však neznamená větší přítomnost literatury. Naopak.

Vančura zůstává do zapomenutí odsunovaným vzorem ne psaní, ale pojetí role literatury ve společnosti. Jeho nepřítomnost na nynějších pultech knihkupectví je jen paradoxním potvrzením jeho trvalé přítomnosti v prostoru zvaném literatura.

Vančurova smrt na nacistickém popravišti za heydrichiádu byla i symbolickou popravou českého jazyka a literatury. Došlo k tomu 1. června 1942.

Dnes je třeba těšit se na dobu, kdy se jeho tvůrčí koncepce vrátí do literatury a jeho knihy na pulty knihkupectví.

Autor: ZDENĚK FRÝBORT

Pomník Vladislava Vančury v Háji ve Slezsku

5. Několik vět inspirovaných výročím Vladislava Vančury

Je to již 120 let, kdy se v Háji u Opavy narodil Vladislav Vančura (1891–1942). Jeho tvorba je nejen inspirativní, ale i hluboce provokativní, a to je právě ta hodnota, kterou myslící člověk nejvíce ocení. Připomeňme si jeden z mnoha jeho výroků, vyřčený před více než čtyřiceti léty, který jako by vypadal z naší současnosti: „Dobrá vůle nedouků může být respektována, avšak jestliže tito lidé staví svoje defekty na odiv a jestliže vládnou, je nutno je nazvat pravým jménem.“

Snad si Vančura ani v nejbujnější fantazii nedovedl představit, jaké všechny možné defekty to v budoucnu mohou být. Výběr tohoto citátu není pro naši současnost vůbec náhodný, právě v těchto slovech můžeme najít aktuální odpověď na stav našeho světa. Mohli bychom právě dnes, a to jistě oprávněně, polemizovat s Vančurovou myšlenkou týkající se „dobré vůle nedouků“, kterou on u nedouků své doby do jisté míry toleruje. Domnívám se však, že v našem pojetí, a tedy v naší současnosti, nedoukům toho našeho dnešního světa právě tato dobrá vůle chybí.

Jasná slova Vladislava Vančury mne inspirovala k zamyšlení nad vládou nedouků v jedné sféře našeho života, a to sféře jistě nezanedbatelné - ve světě umění. Stav kultury a umění se dnes velmi často prezentuje jako něco, co je symptomatické pro naši dobu, něco, co existuje, co pluje jako nějaký deus ex machina nad vodami, a s čím se nedá nic dělat.

Jistěže toto konstatování má své opodstatnění ve smyslu akademicky pojímané estetiky, či jednotlivých uměnověd, které velmi často, dokonce téměř vždy, s velkým zpožděním odráží dobovou skutečnost, záměrně opožděně reagují na umělecké výboje. V těchto souvislostech si však nemohou umýt ruce takové disciplíny jako je umělecká kritika, a ve své podstatě i programová estetika.

Právě pěstování těchto disciplín má u nás tak dlouhou a silnou tradici. Můžeme hovořit o celých generacích a desítkách autorů, kteří vytvářeli atmosféru kritičnosti, kteří poukazovali právě na nedouky svých časů, bojovaly s nevzdělaností a diletantismem.

Vančura patřil k nejvýznamnějším představitelům této fundované kritičnosti, tohoto přístupu k umění. Nekompromisně se obracel i do vlastních řad, a tam často působil nejžřavěji. Vančura byl znám svou velkorysostí, bytostně však nesnášel jakýkoli dogmatismus. Moderní umělecký projev chápal především jako výsostně originální, a proto každé epigonství bylo proti jeho představě o umění vůbec, a o avantgardním umění zvlášť.

Právě této kritičnosti opřené o hluboké poznání a pochopení uměleckého díla se nám v dnešní době nedostává. Když se umělecká kritika sporadicky objevuje na stránkách novin a časopisů, je většinou velmi povrchní a již dopředu deklaruje svou hodnotovou labilitu.

Jistě se nelze divit. Vždyť celý náš hodnotový svět je totálně destruován. Naše morální hodnoty prožívají snad nejhlubší krizi v celých našich kulturních dějinách. Zde mám na mysli nejen jevovou stránku věci, ale tu nejvlastnější podstatu, úmysl, záměr. Morální zručnost se nejen praktikuje, ale ona se bezostyšně také veřejně deklaruje, a právě v tom vidím nejhlubší morální propad naší současnosti.

Hodnoty estetické jsou bezesporu přesným obrazem devastace hodnot obecných, v tomto slova smyslu hodnot morálních. Mohli bychom jmenovat řadu projevů, které jsou charakteristické pro hodnotovou pokleslost našeho umění, kde představitelé jakéhokoli diletantismu se pohybují jako ryby ve vodě.

Zcela záměrně je například kladen důraz na tak zvané populární žánry. S vysvětlením „lid si to žádá, lid si to přeje“ se uplatňují a preferují nejpokleslejší tzv. umělecké projevy. Měřítkem umělecké hodnoty se pak stává například sledovanost televize, návštěvnost koncertů našich tak zvaných hvězd.

Umění tradiční, či někdy označované jako umění vážné, se musí přizpůsobovat tomuto stavu a prodávat se téměř na chodníku, aby fiktivně uspělo.

Jistě žádný soudný člověk nebude zastáncem pouze klasického umění, vždyť právě Vladislav Vančura a s ním celý poetismus preferoval tehdy nové umění, jako například film, ale vlastně veškeré umění netradičních žánrů. Nejde tedy o žánr, jde o úroveň o hodnotu předváděného a předkládaného. Záměrně volím termín předvádění a předkládání, v této souvislosti se totiž ostýchám použít tradiční pojem interpretace, který je svým způsobem spojen s úvahami o kvalitě. Slovo předvádět je mnohem výstižnější. Mnohem více se hodí k dalšímu typickému rysu našeho současného „uměleckého“ projevu, a tím je fenomén „umělec“.

Hlavním úkolem jisté části umělecké fronty je předvádět se, a to většinou v malé návaznosti na umění, kterého má být ten jistý strůjcem.

Abychom však byli spravedliví, někteří si to velice přesně uvědomují a stále je jejich cílem vlastní umělecký výkon, „vykonaná práce“, než budování si své pseudoosobnosti.

Vraťme se však k vlastní kvalitě uměleckých děl. Umělecké dílo, ať jej chápeme z různých zorných úhlů, je jistým konglomerátem různých prvků a tedy i jejich příslušných hodnotových nasměrování. Z množství prvků, z nichž se umělecké dílo skládá, bych právě ty formální považovala v naší současnosti za nejuvolněnější. Z vlastní zkušenosti víme, jak široká je současná platforma možností uplatňování různých formálních prvků. Je to jistý rys postmoderny, který manipuluje s nejrůznějšími prvky vytvářeje novou soustavu, záměrně nevolím slovo kvalita.

Za závažnější bych však považovala spíše bezradnost současného uměleckého projevu, odrážející se v jeho obsahu, nasměrování. Když se konečně objeví v uměleckém díle či v nějakém interpretačním počínu nějaký náboj, myšlenka, pak je většinou odvarem výbojů šedesátých let 20. století, a záměrná komerčnost leze z těchto děl jako sláma z bot.

Klademe-li si otázku, kde se tedy bere tolik špatných uměleckých děl, minimálně nepůvodních, kde se bere tolik pokleslého vkusu, který umožňuje nedoukům – diletantům nejrůznějšího zaměření se tak zvaně umělecky realizovat? Nacházíme velmi jednoduchou odpověď: Stav naší kultury a umění je výsledkem stavu naší společnosti.

Závěrem si však uvědomme, že všechno to, co se nám dává k věření, ještě nemusí být pravda, že všechno to, co je nám předestíráno jako umění, uměním nemusí být, že fakt, že je to vystaveno, či dokonce se to hraje, či to vysílá libovolný kanál televize a rozhlasu, ještě nehovoří o kvalitě celé tvorby.

Možná právě dnes, někde v ústraní, vznikají díla, která v budoucnu budou reprezentovat počátek nového tisíciletí. Jsme přece poučeni klikatými dějinami umění a víme, jak ošidné jsou dobové soudy.

Autorka: VĚRA BERANOVÁ

6. Jak žije Háj ve Slezsku odkazem svého rodáka

Letos je tomu právě 120 let, co se v malebné obci Háj ve Slezsku narodil syn, kterému dali jméno Vladislav. Kolik už generací se seznamovalo, objevovalo a znovu vracelo k hodnotám Vančurovy tvorby, kterým ani zub času ani změny společenských poměrů neubraly na síle, lidskosti, aktuálnosti.

Od té doby už hodně vody protéklo v řece Opavě, v jejíž nivě se obec Háj nachází. Občané vybudovali svému slavnému rodákovi pomník, uctili jeho památku titulem čestného občanství in memoriam, jedna z ulic nese jeho jméno.

Před dvaceti lety se tu u příležitosti stého výročí Vančurova narození sešlo na tři tisíce lidí z různých míst Čech, Moravy a Slezska. Byli mezi nimi spisovatelé, výtvarníci, kulturní činovníci, představitelé levicové politiky. Přišli, aby si připomněli Vančurovo dílo, jeho životní osudy a též jeho neochvějně životní postoje v čase pro český národ nejtěžším. Hledali sílu a vzájemnou oporu v rozjitřené polistopadové době společenského zvratu, který pro neprivilegované dodnes přináší útrapy sociální nespravedlnosti a okleštění smyslu a plnosti života.

Setkání, nazvané Rozmarné léto podle slavného Vančurova díla, mělo nevšední ohlas u pokrokové veřejnosti navzdory nepřejícnosti nových pořádků. Dostalo se do povědomí mnoha občanů. Vznikala nová tradice vančurovských setkání na počátku léta. Do Vančurova rodiště přijížděly významné osobnosti, které by jinak zřejmě obec minuly.

V roce 2003 bylo ustaveno občanské sdružení Vladislava Vančury. Slavnost Rozmarného léta patří k jeho stěžním aktivitám. Akce se posléze proměnila v kulturní festival. Výrazně obohacuje kulturní život občanů v obci a okolí, přispívá k rozvoji povědomí a svébytnosti slezského regionu. Jde také o popularizaci odkazu Vladislava Vančury na veřejnosti, iniciují se překlady vybraných Vančurových děl do cizích jazyků ap. Navazují se a rozvíjejí vztahy s kulturními spolky, folklorními soubory, divadelními ochotníky v regionu i v zahraničí. V rámci občanského sdružení vznikl Hájecký šraml, který neodmyslitelně patří k Rozmarnému létu a také zpestřuje mnohé kulturní akce nejen v obci a okolí, ale rovněž v zahraničí.

Vančurovo jméno je vryto do medaile, kterou jako Cenu Vladislava Vančury od roku 2005 pravidelně každým rokem uděluje obec Háj ve Slezsku významným osobnostem v oblasti umění a kultury jako výraz ocenění jejich často nedocenené práce. Pro každého nositele má medaile i velký význam umělecký, neboť je posledním dílem akademického sochaře, zasloužilého umělce Karla Vašuta.

Cenou bylo doposud poctěno více než dvacet laureátů. Mnozí zanechali výraznou stopu ve svém oboru umělecké či kulturní činnosti přesahující rámec regionu i republiky. Řada z nich vyrůstala jako přirozený talent ve slezském regionu, kde s potěšením a skromně přinášeli, či stále přinášejí radost svým spoluobčanům. V dnešní době komerce a konzumního způsobu života to není málo. Vloni byla poprvé cena V. Vančury udělena zahraniční laureátce.

S Vančurovým jménem je od roku 2008 v obci spojena Základní umělecká škola. Pojmenování po umělci se přímo nabízelo. Přesto v dnešní nelehké době bylo k tomu zapotřebí kus odhodlání i odvahy. Inaugurace byla velkou událostí v životě školy, obce i kraje. Úspěchy, které dosahují žáci a učitelé školy, přispívají k propagaci Vančurova jména i obce na uměleckém poli v mnoha zemích Evropy.

Mohlo by se zdát, že vše běží bez problémů. Bohužel, život není tak prostý a jednoduchý. Zdaleka ne všichni Vančurovi a jeho mnohostrannému dílu fandí. Jsou i tací, kteří by vančurovské hodnoty zašlapali hluboko do země.

Přes to všechno stojí v dnešní době za to usilovat, aby Vančurův odkaz byl připomínán a jeho dílo nezůstalo jen v učebnicích a bylo trvalou součástí našeho života, neboť má každého čím obohatit.

Autor: LADISLAV LUDVÍK

Vančurovci pozývají na slavnost Rozmarného léta

7. O dobrém rozmaru a kamarádství

Kdo by neznal knížku Rozmarné léto! Podle ní je už pokolikáté uspořádána slavnost Rozmarného léta v rodišti spisovatele Vladislava Vančury - obci Háj ve Slezsku. Krásně na něj vzpomíná jeho žena Ludmila:

„Vladislav byl člověk veselý, miloval humor a rád se poddával dobré náladě. Bylo mu asi dost protivné – i když to nedával najevo – být zařazován a cejchován kritikou jako autor těžkého slohu, která se objevovala po vydání Polí orných a válečných.

V Rozmarném létě je plno veselí, je tu Zbraslav, plovárnička Lázeňského klubu s plavčím mistrem Šůrou a hlavně tu jsou nálady krásných jarních dnů a letních odpolední, kdy se na ještě prázdné plovárně slunili a klábosili Vančura, Hugo Marek, právník Šímanovský a Antonín Šůra, paní Šůrová byla tehdy ještě zdravá, baculatá porodní babička. Se Šůrou se věčně šorpila, trochu lázeňským hostům pro vyrazení, trochu doopravdy. Záletnost paní Kateřiny je v knize docela přibásněna – o té ve skutečnosti nepadla nikdy ani zmínka, zatímco Šůra často slyšel špičky – nevím do jaké míry oprávněné – o svých mimomanželských galantních sklonech, ale uměl své paničce s gustem a šťavnatě odpovídat. Major v Rozmarném létě - tomu byl předlohou mohutný, obtloustlý Hugo Marek, bývalý aktivní důstojník a milovník dobrého života, rád vypravoval, co kdy dobrého užil. Abbé je syntézou doktora Šímanovského s profesí právníka a povahou filosofa a autora samotného. A myslím, že nezáleží tolik na předloze – nešlo o realistickou kroniku, ale o líbeznost řeky a Zbraslavi a o dobrý rozmar a chlapské kamarádství.“

Autor: JOSEF ZLOMEK

Kresba Miroslava Psoty